

בשבועה דלהבא, לרב דימי בשם רבי יוחנן, אזהרתו לא תשבעו בשמי לשקר. ולרבינן בשם רבי אבהו בשם ריו"ה – מלא יחל דברו.

עבר במזיד – אם עשה מעשה [כגון 'לא אוכל' ואכל], לוקה. ואם לאו – אינו לוקה מפני שאין בו מעשה (לרבי יוחנן, וכדעת התנאים שאין לוקים על לאו שאין בו מעשה. וכן לריש לקיש אינו לוקה ב'אוכל' ולא אכל, משום התראת ספק). ולרבי ישמעאל לוקים על שבועת שקר דלהבא אף בלא מעשה (כדלעיל ג).

בשוגג – מביא קרבן 'עולה ויורד' כמפורש בכתוב.

א. התוס' נקטו שגם לרב דימי עובר משום 'לא יחל', בנוסף על 'לא תשבעו בשמי לשקר'. ואולם ברמב"ם (שבועות א, ג, ד, כ-כא) משמע שאינו לוקה אלא משום 'לא תשבעו בשמי לשקר' (ע' כס"מ. וע' בלשון ר"י בן מגאש). וכן מפורש במאירי (וע"ע לעיל ג).

ב. פסק הרמב"ם (שבועות א, ג, ז; ד, כ-כא) שבין שבועה דלשעבר בין דלהבא עובר משום 'לא תשבעו בשמי לשקר', מלבד בנשבע לשנות את הידוע וכד' שלוקה משום 'לא תשא...'. אמנם לענין מלקות אינו לוקה אלא בשבועה לשעבר אבל בלהבא כגון אוכל ולא אכל אינו לוקה משום שאין בו מעשה (ולשון הרמב"ם בפ"א 'ואם נשבע לשקר לוקה' צ"ל דקאי אלשעבר בלבד. ועמאירי).

נפקא מינה במקור האזהרה – לענין התראה, שצריך להתרות בו משום אותו 'לאו' שעובר עליו (רש"י; ריטב"א כה; וע' מג"ח סוף טז).

דפים כא – כב

לב. א. באלו איסורים ואופנים מתחייב אדם על אכילת כל שהוא?

ב. היכן מצינו מדבר ומביא קרבן?

א. נשבע 'שלא אוכל כל שהוא' או 'שלא אטעום' (או 'שלא אוכל דבר זה' והוא קטן מכזית. רמב"ם ד, א) – חייב באכילת כל שהוא מלקות במזיד או קרבן בשוגג (ושונה זה מכל התורה שצריך שיעור אכילה, שהמלקות והקרבן באים על שהחליף שבועתו, והרי החליף). ולדברי רבי עקיבא אפילו 'שלא אוכל' סתם – חייב בכל שהוא. ואף לדברי חכמים, נסתפק רבא בנשבע שלא יאכל עפר, שמא חייב בכל שהוא. וכן נסתפק בחרצן שמא זה כעפר או שמא כיון שאוכלים אותו בתערובת – דעתו על כזית.

הלכה כחכמים ד'שלא אוכל' סתם – אינו חייב אלא בכזית. ולדעת הרמב"ן והר"ן בחדושו (אך בפירושו על הרי"ף לא כתב כן) מותר לכתחילה לאכול פחות מכזית. ואילו מהרמב"ם (שבועות ד, א) והרא"ש (אות ה) משמע שזהו כאוכל חצי שיעור ממאכלות אסורים.

ונחלקו הדעות כשנשבע בפירוש על אכילת 'כזית', אם אסור אף בפחות משום 'חצי שיעור' (עפ"י משנה למלך; אמרי בינה נדרים ל פסח י), אם לאו (עש"ך יו"ד רלח סקי"ב חות יאיר טו. וע' שו"ת אבני מלואים יד). וכן דנו כשאמר בפירוש שפחות מכזית מותר (ע' שו"ת רדב"ז ח"ה א'תרצז).

לדברי רבי שמעון, בכל איסורי אכילה האוכל כלשהו לוקה, אך לא קרבן (וגם לא עונש 'כרת' במזיד. ראשונים).

הלכה כחכמים וכרבי עקיבא שאין חייבים אלא בכזית, אולם קיימא לן כרבי יוחנן שחצי שיעור אסור מהתורה.

האוכל נמלה (- ברית נשמה) חייב בכל שהוא.
האוכל דבר הקדש - חייב בכל שהוא, ובלבד שהוא שוה-פרוטה.
האוסר על עצמו ב'קונם' ולא הזכיר לשון אכילה - אמר רב פפא שחייב בכל שהוא. ודוקא לענין מלקות אבל קרבן [לדעת האומר יש מעילה בקונמות], אמר רבינא שאינו חייב אלא בשאכל שוה-פרוטה.

ב. מצינו מדבר ומביא קרבן בשבועת ביטוי (ובשבועת העדות ובשבועת הפקדון), ובמגדף (אליבא דרבי עקיבא ריש כריתות. וע' בסנהדרין סה). וכן מצינו איסורים אחרים שחלים על ידי דיבור פה, וחייבים עליהם קרבן; מעילה ונזיר.

דף כב

לג. א. האם יש מעילה בקונמות? האם יש להם פדיון?
ב. מהו השיעור המנימלי להתחייב באכילת 'קונם'?
ג. האם שני קונמות מצטרפים לחיוב, כשאכל מכל אחד חצי שיעור?
ד. האם שתי שבועות מצטרפות לשיעור חיוב?
א. נחלקו רבי מאיר וחכמים האם יש מעילה בקונמות (וחייבים קרבן בהנאה שוה פרוטה, כהקדש. ראשונים), אם לאו.
א. להלכה יש מעילה בקונמות (רמב"ם מעילה ד, ט; ר"ן נדרים לה). וי"א שלפי כמה ראשונים להלכה אין מעילה (ע' אמרי בינה הל' נדרים ט).
במאירי מבואר שדוקא אם אמר בלשון קרבן או הקדש, 'הקדש ככר זה עלי' יש מעילה, אבל ב'קונם' לבד לא. ואין כן דעת הר"ן.
ב. המשנה-למלך (מעילה א, ט) צדד לפי מה שאנו נוקטים יש מעילה בקונמות, שלכאורה לוקה שתים: משום בל יחל ומשום לאו דמעילה.
עוד נסתפק אם גם באוסר פירות חברו על עצמו יש מעילה, אם לאו - כיון שאין אדם מקדיש דבר של חברו. וכן נסתפק כשאסר הנאתו אם יש מעילה או שמא דוקא כשאוסר חפץ מסוים.
גם לדעת הסובר יש מעילה בקונמות - אין להם פדיון.
כתב רבנו תם ועוד ראשונים (עפ"י יבמות פח) שזה אמור רק בקונם פרטי, אבל בקונם כללי שאסר על כל העולם ב'קונם' - יש פדיון לדעת האומר יש מעילה בקונמות.
מרש"י (ד"ה אין מעילה) יש לדייק שבקונם כללי לדברי הכל יש מעילה, ורק בקונם פרטי נחלקו מפני שהוא חולין אצל כל אדם. ואולם בראשונים מבואר לא כן. וצ"ב.

ב. רב פפא אמר: קונמות חייבים על אכילתם בכל שהוא כיון שלא הזכיר 'אכילה'. ולדברי רבינא (ואין חולק בדבר. רמב"ן), זה אמור רק לענין מלקות אבל לענין קרבן - אינו חייב אלא כשאכל שוה-פרוטה.
הזכיר 'אכילה' - אינו חייב בפחות מכזית (כ"מ בגמרא וברש"י. ואפילו אכל שוה פרוטה (משל"מ מעילה ד, ט). ולדברי הר"ן מותר אף לכתחילה).

ג. צירוף קונמות לשיעור 'אכילה'; -
הזכיר 'אכילה' נפרדת לכל קונם ('אכילה מזו עלי קונם, אכילה מזו עלי קונם') - אינם מצטרפים, כיון שבכל אחד אין שיעור 'אכילה'.
ברמב"ם (נדרים א, ו) משמע שמצטרפים. והראב"ד השיג (וע' בכס"מ וש"מ).

אמר 'אכילה משתיהן עלי' – מצטרפים לחיוב (שאינן חילוק אשמות בקונמות חלוקים. ערש"י תוס' ורמב"ן). ולפי פירוש רבינא, לדברי רבי מאיר אם ננקוט שיש מעילה בקונמות, אינו חייב קרבן מעילה בצירוף שתי האכילות, כשכל אחת פחות משוה פרוטה.

ד. צירוף שיעור חיוב משתי שבועות, כשאמר שבועה שלא אוכל משתיהן – לחכמים אינם מצטרפות להשלים שיעור (מתוך ששתי השבועות מחלקות לענין קרבן, שאם אמר שבועה שלא אוכל מזו ומזו ואכל משתיהן יחד כשיעור בהעלם אחד חייב שתיים, הלכך הרי אלו כשתי שבועות ואינן מצטרפות. רב פינחס, כפרש"י. וער"ח). ולרבי מאיר – מצטרפות. ולפירוש רבינא, רבי מאיר אינו חולק על חכמים בדבר זה.

לפרש"י משמע שמדובר כשנשבע 'שלא אוכל מזו ומזו' שהרי זה דומה לשתי שבועות וכמו 'פת חטים ופת שעורים' והרי השבועות מחלקות, אבל 'שלא אוכל משתיהן' הרי זה כנשבע 'לא אוכל פת' שמצטרפות (עפ"י רמב"ן ור"ן. והרשב"א פירש ברש"י שהגופים מחלקים, ודוקא כשנשבע 'מזו ומזו').

וברמב"ם (שבועות ד, ה-ה) מבואר שדוקא אם יש יתור בלשונו המורה שחייב עצמו בשבועה על כל אחד ואחד – אין מצטרפים, אבל בלאו הכי, כגון 'שבועה שלא אוכל היום בשר ופת וקטנית' – מצטרפים כולם לכזית, שהרי זו שבועה אחת.

ויש אומרים שאפילו נשבע שבועה אחת שלא יאכל משתיהן – הגופים מחלקים (עפ"י ר"י בן מגאש. ולפירוש זה צדד הרמב"ן שהדבר תלוי במחלוקת תנאים, ולדעת סתם מתני' שבנשבע 'שלא אוכל פת' מצטרפים פת חטים ושעורים – אין הגופים מחלקים. ואולם הרשב"א כתב לחלק בין נשבע על 'שתיהן' שאין מצטרפים משום חילוק חטאות מגזוה"כ, ובין נשבע על 'פת' או 'שלא אוכל' סתם שמצטרפים הואיל ואין שם חילוק חטאות. וע' גם בריטב"א).

לד. א. 'שבועה שלא אוכל' ואכל עפר – מה דינו?

ב. 'שבועה שלא אוכל עפר / חרצן' – בכמה?

ג. 'שבועה שלא אוכל נבלה' – האם חלה שבועתו, והאם נאסר מכח השבועה בחצי שיעור?

ד. נזיר שנשבע שלא יאכל חרצן – האם חלה שבועתו?

א. 'שבועה שלא אוכל' ואכל עפר – פטור.

יש גורסים: 'שבועה שאוכל' ואכל עפר – פטור. כלומר יצא ידי אכילה, שכוונתו לפטור עצמו בשבועתו באכילה כלשהי (עפ"י ר"י בן מגאש ועוד).

י"א שלפי גרסה שלנו, באופן זה לא יצא ידי שבועתו – שאין זו 'אכילה' (עפ"י ריטב"א; ר"ן כד: בדעת רש"י). אך להלכה נקטו הר"ח והרמב"ם (שבועות ה, ה) את שני הדינים, ב'לא אוכל' ואכל דברים שאינם ראויים פטור, ומאידך ב'אוכל' ואכל מאלו נפטר משבועת ביטוי (וכ"ה בר"י בן מגאש להלן, בר"י מלוניל ברא"ש ובר"ן). ולפי"ז מי שנשבע שלא יאכל היום וגם נשבע שיאכל – אכילת עפר מוציאתו מידי עבירה (מאירי).

ב. 'שבועה שלא אוכל עפר', נסתפק רבא האם שיעורו בכזית כיון שהזכיר אכילה דעתו על כזית, או שמא כיון שאינו דבר הנאכל כלל איסורו בכלשהו. [ואינו דומה לנשבע שלא יאכל נבלה וכד' שדעתו על כזית (לחכמים) שהוא דבר הנאכל אלא שאריה רובץ עליה' ומונעו מלאכלה]. תיקון.

וכן נסתפק בחרצן (את"ל עפר במשהו. רש"י וש"ר), שמא כיון שנאכל על ידי תערובת, עם הענב – דעתו על כזית, או שמא כיון שאינו נאכל בעינו – דעתו על משהו. תיקון.

הלכך הולכים לחומרא (ר"ן. וענמו").

ג. 'שבועה שלא אוכל נבלה' – לא חלה השבועה (ואין בו כלל חיוב שבועה, בין אכל בין לא אכל. רמב"ם ה,יא) אלא בכולל דברים המותרים עם דברים האסורים ואלו דברים (רב ושמאל ור' יוחנן). ולפי ריש לקיש לא חלה השבועה אלא לרבי עקיבא שחלה השבועה על כל שהוא, או לחכמים – במפרש חצי שיעור. א. יש אומרים שחלה השבועה על חצי שיעור אפילו למאן דאמר ח"ש אסור מן התורה, כיון שאינו איסור מפורש (עתוס' רמב"ם ה,ז ריטב"א ור"ן; מאירי להלן כה.). ויש חולקים (עפ"י רמב"ן ורשב"א [מלבד למ"ד איסור חמור חל על איסור קל, יש כאן תוספת חומרא דמלקות בשבועתו]. עריטב"א).

ב. לפרש"י, אף בסתם 'לא אוכל' הריהו כולל דברים המותרים עם האסורים. ולפרוש הר"י בן מגאש וריטב"א, בסתם אין דעתו אלא על דברים המותרים. וכן דעת הרמב"ם (שבועות ה,ו. [וערדב"ז הל' שבועות ד,יב] וכ"ה במאירי כה. ונראה לכאורה שאם אדם זה עברין ורגיל באכילת איסורין – גם הם בכלל שבועתו).

ד. נזיר שאמר שבועה שלא אוכל חרצן, נסתפק רב אשי האם דעתו על דבר המותר כלומר במשהו, או על כזית דוקא. ופשוטו ספיקו שלא חלה שבועתו, כיון שדעתו על כזית ולא חלה שבועה על איסור. לפי הצד בספק של רבא שבחרצן אסור בכל שהוא – תחול שבועתו (רמב"ן וריטב"א. ולהרמב"ן זהו רק למ"ד חצי שיעור מותר מה"ת, והתוס' ועוד ראשונים חולקים, כנ"ל). ואולם הרמב"ם (שבועות ה,ח), הגם שפסק בשאר כל אדם בחרצן פחות מכשיעור ספק – בנזיר פטור בודאי, כי אין דעתו אלא על כזית שהוא מושבע עליו. (הר"ן תמה על סברת הרמב"ם. וע' כס"מ).

דפים כב – כג

- לה. א. 'שבועה שלא אוכל' – האם נאסר בשתייה? 'שבועה שלא אשתה' – האם נאסר באכילה?
 ב. 'שבועה שלא אוכל ולא אשתה' ואכל ושתה – כמה חייב?
 ג. הנשבע שלא לאכול, ופרט בשבועתו מינים מסוימים ואכל את כולם – האם חייב אחת או חייב על כל מין ומין?
 א. נשבע 'שלא אוכל' – אסור בשתייה, שהשתיה בכלל אכילה (רבי חייא בר אבין בשם שמואל. אם מסברא: שכן הוא לשון בני אדם, אם מן הכתוב: ונתתה הכסף... וביין ובשכר... ואכלת...). אבל נשבע 'שלא אשתה' לא נאסר באכילה, שאין אכילה בכלל שתייה.
 וסייע רבא ממשנתנו שהשתיה בכלל אכילה בשבועה. ואילו אביי הקשה על כך, ויישב רבא קושיתו.
 א. מדובר בדבר שדרכו בשתייה, אבל מאכל שהמחהו ושתהו – אינו בכלל 'אכילה' של תורה אלא במקום שנתרבה בריבוי מיוחד (עפ"י תוס' חולין קכ. אך אין מדובר שם לענין שבועה. ושם בלשון בני אדם גם זה בכלל 'אכילה').
 ב. יש לומר שבלשון תורה אף אכילה בכלל 'שתייה', ככתוב יין ושכר אל תשת ומרבים מזה (בכריתות יג:). דבילה קעילית (עפ"י רמב"ן ורשב"א).
 ג. הנשבע 'לא אשתה', נראה ששיעור חיובו רביעית הלוג כשאר איסורים (רמב"ם ד,ד).